

Supervivència i mort d'Adrià Gual, un home de teatre (1939-1943)

ENRIC GALLÉN *Universitat Pompeu Fabra*

RESUM: L'article exposa la situació professional d'Adrià Gual quan, a les acaballes de la seva vida en plena dictadura franquista, va reclamar una pensió a la Diputació Provincial de Barcelona, que li va ser concedida.

PARAULES CLAU: Adrià Gual, teatre català, dictadura franquista, Institut del Teatre.

ABSTRACT: The article reveals Adrià Gual's professional position in his last years when, right at the time of Franco's dictatorship, he successfully claimed a pension from the Diputació Provincial de Barcelona.

KEYWORDS: Adrià Gual, Catalan theatre, Franco's dictatorship, Institut del Teatre.

A Rosa Cabré, Glòria Casals, Marina Gustà, Josep Murgades i Ramon Pla,
pels anys compartits a la Universitat de Barcelona

Antecedents

És prou coneguda la situació que va viure Adrià Gual com a director de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic durant el temps d'entreguerres. Durant la dictadura de Primo de Rivera va preservar la direcció de l'entitat, i en l'etapa republicana va presentar la dimissió del càrrec a Ventura Gassol, conseller de Cultura, el 23 de febrer de 1934, a causa de les seves discrepàncies amb el nou Patronat sobre la reorganització professional del centre (COCA 1982, p. 20-21; GUAL 1960, p. 331-336; GRAELLS 1990, p. 45). El 2 d'abril de 1934, Joan Alavedra va ser nomenat nou director de la Institució del Teatre, i es va concedir a Gual una pensió de 250 pessetes (BONNÍN 1976, p. 63).

Les conseqüències polítiques dels fets del 6 d'octubre de 1934 van comportar l'anul·lació del Patronat i la destitució de Joan Alavedra. El professor Enric Giménez va assumir provisionalment la direcció de la institució fins que Luis Calvo Pérez se'n va fer càrrec (COCA 1982, p. 21). El 25-11-1935, Lluís Duran i Ventosa,

el nou conseller de Cultura de la Generalitat segrestada, va aprovar la proposta d'Adrià Gual d'elaborar una «Bibliografia comentada i crítica del Teatre Català des dels seus orígens fins al moment actual»,¹ per a la qual li va ser assignada una indemnització de 1.500 pessetes, pels treballs ja realitzats, i un sou mensual de 500 pessetes, que va revocar l'ordre de la pensió concedida el 1934 (GRAELLS 1990, p. 45). Després de les eleccions del 16 de febrer de 1936, un cop restablert el poder de la Generalitat de Catalunya, Ventura Gassol i Joan Alavedra van recuperar els seus càrrecs respectivament (FOGUET I BOREU 2001). La nova situació històrica va significar un dur revés per a Gual:

El 23 de gener de 1937, però, la Generalitat sol·licità a la Institució una relació del personal no incorporat al centre. El Director, senyor Alavedra, aleshores hagué de comunicar que Gual, qui figurava en nòmina pel treball assignat, no havia, fins al moment, lliurat a la Institució cap tipus de material relatiu a la «Bibliografia» encarregada. Finalment, el 9 de febrer, la Generalitat acordà de fixar, com a data màxima per al lliurament d'aquest treball, el 31 de març. Aquest dia, doncs, Adrià Gual deixà de percebre de la Institució la quantitat assignada. [BONNÍN 1976, p. 65-66]

Una pensió per caritat o per l' «obra ben feta»?

Com es va donar amb altres professionals de la nostra cultura que, en contextos distints i amb voluntats personals diverses, van romandre a Catalunya quan es va implantar la dictadura franquista, Adrià Gual es va trobar amb serioses dificultats per continuar desenvolupant el conjunt d'activitats esmerçades regularment en els anys trenta, quan les seves col·laboracions a la premsa –*La Veu de Catalunya*, *Revista de Ràdio Barcelona*– i a EAJ-1 Ràdio Barcelona, completaven algunes de les seves altres dedicacions artístiques, que ja s'havien estrocat durant la guerra:

El 19 de juliol havia de tirar en orris, amb tantes altres coses, la perspectiva d'una tranquil·la [*sic*] situació domèstica de l'autor de *Silenci*, la qual cosa esdevingué encara més paorosa. Amb l'inconvenient que els anys començaven a pesar-hi físicament i ja no es veia amb cor, com en altres temps de privacions, d'anar-se-la campant fent dibuixos, decorant o pintant tapissos artificials, a tant la dotzena. [ARTÍS 1944, p. 82]

1. Vegeu Lligall Q-18, expedient 29, dipositat a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB). Agraeixo a Francesc Foguet i Boreu el coneixement d'aquest document.

A banda d'haver estat descavalcat durant la guerra de la Institució del Teatre (ANUARI 1938, p. 26-27), en els primers temps de postguerra Gual va sofrir la interrupció abrupta tant de les seves contribucions a la premsa, com de la seva doble faceta d'«assistent literari de català» (FRANQUET 1994, p. 111) i de director de les emissions de radioteatre (BLANCH 1957).² Tanmateix, Gual no es va desvincular del tot de «Radio España de Barcelona número 1», el nom obligat adoptat per Ràdio Barcelona en els primers temps del nou règim, perquè hi va continuar participant com a cronista setmanal de les exposicions i manifestacions artístiques que es van organitzar a Barcelona entre octubre de 1939 i desembre de 1943, dies abans de la seva mort. En el nou context, les habituals xerrades radiofòniques seves sobre temes diversos dels anys trenta, que feia en català, es van circumscriure a l'estricta informació sobre les galeries i les sales d'art barcelonines, explicada ara en llengua espanyola.³ De manera complementària, Gual va trobar aixopluc en determinades institucions culturals, en què va participar.⁴

La difícil situació econòmica que vivia Gual el va dur a demanar a la Diputació Provincial de Barcelona una pensió, tot considerant el seu estatus de fundador i exdirector del reconvertit «Instituto del Teatro». Gual va tenir el suport de Guillem Díaz-Plaja, que va ser nomenat de manera fixa com a director de la institució l'11-7-1941, un cop va superar el concurs-oposició, que s'havia convocat el 28 de març d'aquell any.⁵ Pel que fa al tema de la pensió, s'han conservat un parell de cartes entre Díaz-Plaja i Gual, datades el setembre de 1942. En la primera, Díaz-Plaja expressa que, «si bien no existe base legal que le permita acogerse a un determina-

2. Es té constància també de la seva col·laboració a la ràdio durant la guerra. En el Fons Adrià Gual, dipositat al Museu de les Arts Escèniques (MAE) de l'Institut del Teatre, es conserven cinc xerrades mecanografiades amb el segell de la «Direcció General de Radiodifusió de la Generalitat de Catalunya». Amb el títol de «Facetes de teatre català» es van emetre setmanalment entre el 17-VIII-1937 i el 7-IX-1937.

3. L'última crònica conservada duu la data del 10-XII-1943. Al Fons Adrià Gual es conserven els textos mecanografiats, i també alguns manuscrits, de les cròniques emeses. Vegeu carpetes 58/1-7 i 59/1-13.

4. Així, el 14 de març de 1940, a la sala d'exposicions del «Círculo Artístico-Instituto Barcelonés de Arte», va fer una conferència sobre «Arte religioso». Vegeu «Conferencias. Don Adrián Gual, en el Círculo Artístico», *La Vanguardia Española*, 15-III-1940, p. 4; en el Fons Adrià Gual es conserva la conferència en fulls manuscrits. Vegeu carpeta 49/15. Cal destacar, d'una manera especial, el cicle de cinc conferències –«Evocaciones»; «Nosotros ante el teatro»; «Lección de emociones vividas»; «Aspiraciones y realizaciones»; «Últimas aspiraciones y realizaciones»– sobre «La vida teatral barcelonesa», que el FAD (Foment de les Arts Decoratives), situat a la Cúpula del Coliseum, va organitzar el mes d'abril de 1942. Vegeu «Conferencias. Don Adrián Gual, en el Fomento de las Artes Decorativas», *La Vanguardia Española*, 10-IV-1942, p. 5. Una bona part del cicle es va centrar en l'activitat teatral desplegada pel mateix Gual des del Modernisme fins als anys trenta, com recullen les seves memòries que, redactades probablement després de la seva dimissió el 1934 i revisades en els seus últims anys de vida, es van publicar pòstumament (GUAL 1960). Paga la pena de fer esment que el 1942 el seu fill Adrià Gual de Sojo constava com a secretari de la comissió gestora del FAD. Pel que fa a la documentació conservada sobre el cicle, vegeu Fons Adrià Gual, carpeta 44/4.

5. De manera provisional, la Comissió Gestora de la Diputació Provincial de Barcelona ja havia acordat nomenar-lo director el 10-IX-1939. Vegeu BOHIGAS TARRAGÓ 1944a, p. 8; GASSOL I BELLET 2011, p 98.

do grado de escalafón administrativo», assenyala que, des d'un punt de vista moral, els serveis prestats per Gual a la institució haurien de ser «tenidos en cuenta por la Excma. Diputación Provincial incorporándole a la lista de personalidades artísticas y literarias que por los relevantes servicios prestados perciben una honorable jubilación de dicha Corporación Provincial» (16-IX). En la seva resposta de quatre dies més tard, Gual va destacar l'existència d'una determinada afinitat entre tots dos: «Opino, contrariamente a la opinión de muchos, que entre hombres de destinos afines, la cordialidad debe imperar por encima de todo.» Segurament amb la voluntat, i la necessitat també, de poder assolir la preuada pensió, Gual es va posar en contacte amb Antonio Sala Amat, que era en aquell moment el diputat ponent de Cultura i Belles Arts de la corporació provincial.⁶ En la còpia de la carta que li va adreçar el 8-III-1943, Gual li va confiar, no sé si com a penyora o com a justificació de la sol·licitud, dos dels seus treballs inèdits: el cicle de conferències, «El Genio de la Comedia» que, en forma de sessions-espectacle, la companyia de María Guerrero i Fernando Díaz de Mendoza va organitzar a Madrid el 1912,⁷ i la ja esmentada «Bibliografía comentada i crítica del Teatre Català», sobre la qual afirmava:

Se deduce de lo expuesto, la importancia de esta obra, imposible de llevar a cabo metódicamente y con ritmo normal, de ser realizada por mi solo esfuerzo, y no contar con los elementos adecuados, que bajo mi dirección realizasen labor secundaria de extracción de datos, copias, etc. etc.

De no ser así, tendería a eternizarse y aun así no puede fijarse su duración por lo complejo y extenso de sus contenidos.

Su autorizada opinión sobre todo cuanto vengo de exponerle, me interesa extraordinariamente.

Sabe que me tiene a su completa disposición.

Reciba con mi agradecimiento, la más sincera expresión de mis respetos.⁸

6. Vegeu Q 575, exp. 7. Expediente general 1943 dipositat a l'AHDB. Agraïxo a Olívia Gassol i Bellet que em fes a mans la documentació relacionada amb l'Institut del Teatre que es conserva a l'esmentat Arxiu.

7. Sobre la història d'«El Geni de la Comèdia», vegeu GUAL 1960, p. 255-267.

8. La documentació sobre la «Bibliografía comentada i crítica del Teatre Català», que es conserva al Fons Adrià Gual –carpetes 61A; 61B; 61C; 61E– mostra tant el treball realitzat per Gual com el seu interès a revisar-lo amb una certa periodicitat. En un escrit manuscrit conservat, «presentat al Conseller de Cultura» i datat a La Garriga el 8 de gener de 1938, Gual anota: «Davant els treballs que porto realitzats en relació d'aquesta “Bibliografía comentada i crítica del Teatre Català” i per bé que ja en tenia prevista la seva extensió, m'he donat compte de que les activitats esmerçades en aquest sentit i les que resten per esmerçar-hi, podrien en el cas de modificar-ne l'estructuració, acomplir una comesa més divulgadora. A tal objecte, crec que no seria desencertat de convertir la nostra «Bibliografía» en «Diccionari del Teatre Català», en qual cas l'obra podria realitzar-se per etapes alfabètiques, i el que és més interessant, publicable així mateix. Cal tenir en compte que el que portem fet fins ara, és perfectament adaptable a l'esmentat propòsit, propòsit que podria condensar-se en les següents matèries: *Autors i les seves obres. Actores. Realitzadors= escenògrafs= complementaris*», vegeu carpeta 61E/1. En un altre text manuscrit en castellà, que duu la capçalera del seu

Finalment, el 15 de juliol de 1943,⁹ Sala va elevar a la Comissió Gestora de la Diputació Provincial de Barcelona l'acord d'una pensió de 3.000 pessetes anuals per a Gual; la quantitat demanada era exactament la mateixa que li havia estat atorgada el 1934. Les raons de la concessió eren òbvies, Gual havia estat el director de l'Escola des de la seva fundació el 1913 fins al 1934, «y en recompensa a la labor cultural incansable efectuada». El que crida l'atenció és el procediment seguit per obtenir la pensió, ateses «las dificultades de orden administrativo que se oponen a que pueda regularse de una manera definitiva la situación del Sr. Gual», segons el dictamen.

Efectivament, en relació amb la vinculació funcional de Gual i de cara a concedir-li la pensió, les autoritats franquistes sembla que van tenir sobretot en compte el fet d'haver dirigit la institució durant els últims anys de la dictadura de Primo de Rivera. El punt d'origen era el 22 de febrer de 1927, quan Gual va ser nomenat director interí per un any, a comptar a partir de l'1 de gener de 1927, fins que el 3 de gener de 1928 va ser designat director de plantilla de l'«Instituto del Teatro Nacional». La resta del dictamen recull les circumstàncies de la seva dimissió el 1934; la pensió de 250 pessetes, destinada «a los artistas imposibilitados de todo trabajo», que va ser abrogada el novembre de 1935, i la «gratificación de 500,- ptas. mensuales por los trabajos que realizara, trabajos que llevó a cabo hasta la fecha de liberación de esta ciudad». Amat explica que desconeix les raons per les quals es va prescindir dels serveis de Gual «con motivo de la nueva organización del Instituto»; abona, com Díaz-Plaja, raons d'ordre moral, perquè Gual «septuagenario, con más de 20 años de servicios prestados al frente del Instituto del Teatro, con una labor cultural incansable, sería digno de una jubilación», si bé reconeix que en «no ser en la actualidad funcionario provincial, no obstante haber sido depurado sin imposición de sanción de ninguna clase por acuerdo de la Comisión Gestora de fecha 25 de junio del corriente, imposibilita adoptar tal medida». Finalment, en comptar amb un precedent suposadament semblant al seu, el de Joaquim Pena, Amat reforça la seva proposició en favor de Gual. La utilització del cas de Pena no deixava de ser un gest humiliant per al fundador de l'Escola, si es té en compte que Pena no s'hi va incorporar com a responsable de la Biblioteca i l'Arxiu fins al 1932 (BONNÍN 1976, p. 55), i que l'import de la seva pensió era justament el doble de l'assignada a Gual.¹⁰ Paradoxes del destí o no, Gual no va poder disposar gaire temps de la pen-

domicili i sense datar, però que podria ser de 1942, estableix una llista d'autors i obres amb les indicacions següents: «Autores registrados (363)»; «obras registradas (983)»; «obras en curso de investigación (264)», així com una relació d'autors que o bé encara no estaven enregistrats o bé es trobaven «en curso» de ser-ho. Vegeu carpeta 61A/2.

9. A l'AGDB es conserva un esborrany, quasi idèntic del dictamen que s'edita. Datat el 26 de març de 1943, no es precisa la quantitat de la pensió sol·licitada. Vegeu *supra* nota 6.

10. En virtut d'un acord del 19 de gener de 1940, Pena havia rebut una pensió «en atención a mi delicado estado de salud y a los servicios prestados», segons la carta que va adreçar al president de la

sió, que només va ser efectiva a partir de l'1 de juliol de 1943,¹¹ perquè va morir cinc dies abans del Nadal d'aquell any.

Davant la mort

Arran de la mort de Gual, el 20 de desembre de 1943, la premsa en va recollir la notícia en succints escrits anònims i informatius, en els quals es va tendir a distingir el seu paper com a renovador del teatre en el doble vessant de dramaturg i director del Teatre Íntim en detriment del de fundador i director de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic. Alguns diaris com *El Noticiero Universal* (21-XII) o *Solidaridad Nacional* (22-XII) en van ometre tota referència, mentre que *El Correo Catalán*, *Diario de Barcelona* i *La Vanguardia Española*, tots tres el 22 de desembre, es van limitar a assenyalar que va fundar i dirigir «la Escuela de Arte Dramático» o l'«Instituto del Teatro» de la «Diputación (provincial) de Barcelona». Al seu torn, el redactor anònim de *Destino* en va oferir una aproximació agredolça:

La noticia de la muerte de Adrián Gual, no ha despertado el menor eco en nuestros medios escénicos. Su nombre, su figura y su obra, nos parecen ya lejanas. Sin embargo resulta manifiestamente injusto silenciar la desaparición de un hombre que ejerció decisiva influencia en la evolución del clima teatral barcelonés. Salvadas todas las distancias, es la personalidad de Adrián Gual, la única que podemos equiparar a la de los grandes animadores extranjeros tan a menudo citados por nuestros críticos anheladores de una revolución escénica. De aquellos, tuvo Gual la llama, el fervor apostólico, el tesón, el desprecio de la ironía demoledora.

En el «Teatro Íntimo», fundado por él en escenarios de ventura, en la «Escuela Catalana de Arte Dramático», transformada luego en «Instituto del Teatro», en desinteresadas empresas, en artículos, conferencias, campañas, representaciones esporádicas, en innumerables ocasiones, pugnó Gual para aire-

Diputació de Barcelona, el 24-VII-1941, en què li demanava que en relació amb la donació que havia fet de la seva Biblioteca a la Institució del Teatre durant la guerra, es lliurés «al Departamento de Música de la Biblioteca Central todos los libros, partituras, documentos y material iconográfico referentes a materias musicales, en sus diversos aspectos, procedentes de mi colección particular», i que l'Institut del Teatre conservés «las restantes obras literarias y el material no concerniente a la música.» La proposta va ser aprovada per la Comissió Gestora de la Diputació el 31 de novembre de 1941. Vegeu A 97 de l'Arxiu Administratiu del MAE de l'Institut del Teatre.

11. «En atención a los méritos contraídos por DON ADRIÁN GUAL QUERALT, en la dirección del Instituto del Teatro de esta Diputación Provincial, cargo que ocupó, desde su fundación en el año 1913, hasta el año 1934, y en recompensa a la labor cultural incansable efectuada por dicho señor, se le concede una pensión anual de TRES MIL PESETAS, que serán satisfechas con cargo a la partida 671 del vigente Presupuesto, a partir del 1º de los corrientes», segons la «Diligencia» signada pel secretari de la corporació, el 20-7-1943, que es conserva en els papers de l'Institut del Teatre dipositats a l'AGDB, vegeu *supra* nota 6.

ar nuestro teatro con las saludables corrientes extranjeras, sirviendo con idéntico fervor a clásicos y modernos.

Si sus realizaciones fueron discutibles a veces, su pasión teatral resultó, siempre evidentísima. En la hora de su muerte, esta evidencia debe poner de acuerdo a los que fueron sus partidarios y sus detractores. [ANÒNIM 1943]

Per la seva banda, Josep M. López-Picó va assenyalar en el seu dietari, el 21 de desembre: «La nostra gent l'havia enlletit, combatut i arraconat amb la facilitat i la pressa inconscients que tan sovint han fet efímeres les millors iniciatives» (LÓPEZ-PICÓ 1999, p. 215).

Com a director de l'«Instituto del Teatro», Díaz-Plaja va organitzar el 22 de gener de 1944 una sessió necrològica, «en honor del que en vida había sido su director don Adrián Gual y Queralt», que va comptar amb la presència de la família. En aquest sentit, el seu fill, Adrià Gual de Sojo, va enviar a Pere Bohigas Tarragó, secretari del centre, una llista de persones perquè hi fossin convidades.¹² Abans de començar l'acte presidit per Francisco Guarnier, diputat gestor de la Diputació de Barcelona, els alumnes Félix Bragado i Eugenia Mata van col·locar un retrat de Gual original de Víctor Moya en el despatx de la direcció.¹³ La sessió es va iniciar amb la intervenció de Bohigas que va glossar la gestió de Gual com a director de l'Escola. Tot seguit, el professor Bartomeu Olsina va llegir «Para el homenaje a Adrián Gual», un text d'Eduardo Marquina, amic de Gual, que no es va desplaçar a Barcelona.¹⁴ El dramaturg espanyol es va centrar en l'obra de Gual com a dramaturg i director del Teatre Íntim, i va destacar les seves dificultats per fer quallar l'esperit renovador de la seva activitat artística a Barcelona. Finalment, mentre que Díaz-Plaja va referir-se a l'obra dramàtica de Gual, Vicenç Solé de Sojo «pronunció un importante discurso sobre todas y cada una de las varias actividades artísticas y literarias del insigne fundador del “Teatre Íntim” y autor de *Misteri de dolor*» (BOHIGAS TARRAGÓ 1944b, p. 10). Com a complement a la sessió, en una de les sales de la seu de l'Institut al carrer d'Elisabets es va fer una exposició pública d'esbossos escenogràfics de Gual.¹⁵

12. Entre altres, consten els noms d'Octavi Saltor, Josep M. López-Picó, Lluís Duran i Ventosa, Jaume Mercader, Lluís Guarro, Vidua Verdaguer, Mercè Plantada, Joan Llongueres, Vidua d'Enric Morera, Xavier Tusell, Ramon Surinyach, Joan A. Maragall, Vidua Maragall, Joaquim M. Nadal, Lluís Serrahima, Joan Massià, Miquel Regàs o Joaquim Renart.

13. «En el Instituto del Teatro. La sesión necrológica en memoria de Adrián Gual», *La Vanguardia Española*, 3-I-1944, p. 15.

14. En l'epistolari d'Adrià Gual, dipositat al Museu de les Arts Escèniques (MAE) de l'Institut del Teatre, es conserven tres cartes que Marquina va adreçar a Gual, escrites en castellà i datades el 17-IV-1942, 3-VII-1942 i 31-VII-1943, respectivament.

15. L'exposició contenia 12 esbossos de les conferències sobre «El Geni de la Comèdia»; 9 de *Romeu i Julieta*; 1 de *Francesca da Rimini*; 5 d'una interpretació escenogràfica de *Parsifal* basada en

Dos mesos després de la «sesión necrológica», de l'exili estant, el 18 de març, Avel·lí Artís i Balaguer va fer una conferència sobre «Adrià Gual i la seva obra» a la sala de l'Orfeó Català de Mèxic. Artís es va mostrar proper i comprensiu amb la personalitat i la trajectòria de Gual, a qui reconeixia tant el seu «esperit accentuadament conservador», com que «tocant al sentiment de pàtria, el nostre amic era catalanista cent per cent». Des d'un prisma més personal, Artís referia:

Encara passava per un pitjor sofriment, puix que era de tipus moral. Alguns del seus, criats en un medi en el qual ell, per raons temperamentals, mai no havia fet sentir l'autoritat de cap de casa, havien de figurar entre el nombre reduït de catalans que traïren llur pàtria durant dos anys i mig de tragèdia i havien de rebre amb corones de llorer els militars espanyols que hi entraven a l'hora de la dramàtica caiguda, disposats a no deixar rastre de tot allò que tingués un bri de catalanitat. Així, aquells familiars d'en Gual havien acceptat a la bestreta el soterrament en un oblit vergonyós de tota una obra gloriosa que hauria hagut d'ésser venerada per ells com a sang de la seva sang. [ARTÍS 1944, p. 82-83]

Com a últim testimoni relacionat amb la mort de Gual, cal assenyalar el que recull la *Memoria del curso 1943-44*, de la institució:

En la sesión necrológica que le dedicamos se consignaron y enaltecieron sus altas dotes, por lo que no cabe en este lugar otra cosa que ratificar públicamente cuanto allí se dijo como expresión de nuestro dolor, de nuestra imperecedera admiración al artista y de nuestro afecto entrañable al amigo y primer impulsor de este Instituto. [BOHIGAS TARRAGÓ 1944b, p. 12]

Postil·la final

Arraconat en els anys trenta per motius d'índole tant de caràcter polític com professional, la imatge controvertida que es va projectar de Gual en els últims anys de la seva vida és la comunament compartida amb altres professionals de la nostra cultura en els primers temps de la dictadura. La representació viva de l'home derrotat que, al marge

temes de Montserrat; 1 de *Tristany i Isolda*; 1 d'*Els pastors en revolta*; 1 de *Les filoses*; 1 de *Schumann en el vell casal*; 1 de *L'indiscret*; 1 d'*El metge per força*; 2 d'*Els amants de Verona*; 1 d'*El sorrut benefactor*; i 1 de *L'école des femmes*. Posteriorment, el 25 d'octubre de 1944, Adrià Gual de Sojo va fer una conferència sobre el seu pare, «Adrián Gual, renovador del teatro», en el marc d'un «Primer ciclo de evocaciones», que va tenir lloc al Palau Güell. Vegeu A 100/6 de l'Arxiu Administratiu del MAE de l'Institut del Teatre.

de la seva condició de vencedor o vençut real del conflicte bèl·lic, va haver de viure i acceptar amb el cap cot la vexació, el desmantellament, la substitució i la persecució de la cultura nacional catalana més genuïna per part de les autoritats franquistes.

Un exemple ben revelador de l'espai «real» que Adrià Gual va ocupar en la primera meitat dels anys quaranta l'ofereix l'exposició-homenatge que el FAD va organitzar sobre la seva obra artística el maig de 1945, amb la participació, el 24 de maig, d'Octavi Saltor, que va tractar de l'obra literària de Gual.¹⁶ Tres dies més tard, Díaz-Plaja va fer una conferència sobre «Don Juan y su interpretación por Adrián Gual», que va complementar la representació d'uns fragments de *Don Joan*, de Gual, en la traducció espanyola d'Eduardo Marquina, a càrrec de tres alumnes de l'Institut del Teatre, Eugenia Mata, Ricard Palmerola, Rosa María [sic] i el professor Bartomeu Olsina (BOHIGAS TARRAGÓ 1945, p. 14). Al cap d'un mes aproximadament d'aquesta celebració pública, Serrahima comenta la seva assistència, el 17 de juny, a una sessió privada d'homenatge a Gual, en què van col·laborar expressament Octavi Saltor, Tomàs Roig i Llop i l'actriu Maria Joana Ribes:

Al vespre, vam anar a can Gual. Han fet, dies passats, unes sessions públiques d'homenatge a Adrià Gual en castellà, i alguns dels amics d'altres temps no hi hem anat. Ahir, a casa d'ells, en una sessió privada, ens vam trobar, pràcticament, tots els vells amics; vull dir, els que vint-i-cinc anys enrere van començar unes tertúlies, a casa d'ells, a can Guarro, a en Tusell, i amb els Suriñach, els Maragall, etc., de les quals van sortir, entre la gent jove, la revisteta *Oreig* i moltes amistats que encara duren. [SERRAHIMA 2003, p. 223-224]

Quatre anys més tard, arran de la victòria de les democràcies occidentals en el desenllaç de la Segona Guerra Mundial, amb l'excusa de commemorar el cinquantè aniversari de la creació del «Teatre Íntim», Díaz-Plaja va promoure i va presidir una comissió organitzadora d'àmbit «nacional» de reconeixement de la figura d'Adrià Gual amb la finalitat de reforçar la seva imatge en el context d'una cultura catalana en procés de reorganització pública. Un nou capítol de la vella Escola Catalana d'Art Dramàtic, que caldrà tractar amb detall en una altra ocasió.

16. Vegeu A93/56 de l'Arxiu Administratiu del MAE de l'Institut del Teatre. A propòsit d'aquesta exposició-homenatge, Joaquim Renart va anotar el 24 de maig: «La biografia d'Adrià Gual, que algun dia es farà com l'artista mereix, serà tanmateix d'un alt interès barceloní, per tal com han de sortir-hi multitud de fets i coses que explicaran bé tot el procés de transformació de la Barcelona sortida de les darreries del segle XIX, i l'empenta que s'operà en tots els ordres. Es feu molta brometa amb l'Adrià Gual. De mossegaires mai no n'han faltat a la nostra terra. Però la perseverança d'en Gual, que aguantà fins a l'últim moment de la seva vida, bé val tot un homenatge» (RENART 1975, p. 292).

Documents

1. Carta de G. Díaz-Plaja a Adrià Gual¹⁷

Barcelona, 16 de septiembre de 1942

Sr. D. Adrián Gual
Barcelona
Muy Sr. mío:

Habiéndoseme consultado por la Excma. Diputación Provincial sobre la situación que le corresponde como ex-director de este Instituto del Teatro, me ha sido grato informar, como ya lo he hecho en ocasiones anteriores en el sentido de que, si bien no existe base legal que le permita acogerse a un determinado grado de escalafón administrativo, moralmente creo que sus innegables servicios, tan eficaces en el momento y circunstancias en que se prestaron, deben ser tenidos en cuenta por la Excma. Diputación Provincial incorporándole a la lista de personalidades artísticas y literarias que por los relevantes servicios prestados perciben una honorable jubilación de dicha Corporación Provincial.

Lo que me complace en transmitirle con la personal consideración y estima de

Firmado: G. Díaz-Plaja

Director

2. Carta d'Adrià Gual a G. Díaz-Plaja¹⁸

[Capçalera] ADRIÁN GUAL

Avda. República Argentina, 2 bis, 2-1

Teléfono 71550

BARCELONA

S. D. G. Díaz-Plaja.

20 Septiembre 1942

Muy Sr. mío:

Obra en mi poder su atenta comunicación, fecha 15 [sic] de los corrientes, que agradezco infinito, así por la nobleza que refleja, como por proceder de los ambientes tan queridos de mi fundación donde luché siempre abnegadamente.

Su digna dirección puede hacer mucho en mi favor.

Piense que si, como no creo probable, un momento llegado, necesitase de mi palabra amiga, esta no se haría esperar.

17. Còpia de la carta dipositada a la Biblioteca-Arxiu Díaz-Plaja, que es conserva a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Vull agrair a Ana Díaz-Plaja Taboada les facilitats que em va donar per consultar el conjunt de la documentació relacionada amb el seu pare.

18. Carta dipositada a la Biblioteca-Arxiu Díaz-Plaja, que es conserva a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Recollida dins AMAT, BRAVO, DÍAZ-PLAJA 2009, p. 98.

Opino, contrariamente a la opinión de muchos, que entre hombres de destinos afines, la cordialidad debe imperar por encima de todo.

No dude, se lo ruego, de la sinceridad de mis sentimientos.

Soy un servidor afectuoso

Adrià Gual

3. Dictamen del diputat ponent de Cultura i Belles Arts de la Diputació Provincial de Barcelona

Sección de Cultura

DICTAMEN

Al crearse en el año 1913 el Instituto del Teatro por la Diputación Provincial, llamado entonces Escuela de Arte Dramático, fue encomendada su dirección al Sr. Adrián Gual, cargo que desempeñó ininterrumpidamente hasta el advenimiento de la Dictadura.

Al procederse durante este Régimen, a la revisión de las Instituciones de la Diputación Provincial, y de las personas que las dirigían, la propia Diputación Provincial conservó el Instituto del Teatro y encargó su dirección al Sr. Gual, el cual fue nombrado, con carácter interino, para dicho cargo, por acuerdo de la Comisión Permanente en fecha 22 de febrero de 1927.

Al hacerse la adaptación de todo el personal de la Diputación y de las Instituciones dependientes de ello, la propia Comisión Provincial Permanente, en sesión de 3 de enero de 1928 tomó el acuerdo de adaptar al Sr. Gual en el cargo de Director del Instituto del Teatro Nacional, como se denominó el Instituto del Teatro, cargo que vino desempeñando hasta el 2 de abril del año 1934, en cuya fecha y hallándose regida esta Corporación por los elementos de izquierda se vio obligado a dimitir el cargo de referencia. Como compensación se le otorgó una pensión de 250,- Ptas. mensuales, con cargo a la Partida del Presupuesto destinado a pago de pensiones a los artistas imposibilitados de todo trabajo.

Al ocurrir los sucesos de octubre de 1934, y con el cambio de orientación política de la Generalidad se revocó la disposición anterior y con fecha 25 de noviembre, se encargó al Sr. Gual la redacción de una biografía [*sic*] completa del Teatro catalán, concediéndosele una gratificación de 500,- ptas. mensuales por los trabajos que realizara, trabajos que llevó a cabo hasta la fecha de la liberación de esta ciudad.

Reintegrado de nuevo a la Diputación el Instituto del Teatro, se prescindió de los servicios del Sr. Gual, no obstante ser el que ocupó la dirección a raíz de la fundación, y de llevar al frente del mismo más de 20 años.

No escapan al suscrito las dificultades de orden administrativo que se oponen a que pueda regularse de una manera definitiva la situación del Sr. Gual. En el orden estrictamente jurídico, puede este señor ostentar a su favor el nombramiento, con carácter definitivo y su adaptación a la plantilla de la Diputación, de su cargo de

Director del Instituto del Teatro, acordado por la Diputación Provincial el 3 de enero de 1928. Ignora el suscrito los motivos por los cuales esta Corporación prescindió de sus servicios, al hacerse la revisión de su personal con motivo de la nueva organización del Instituto.

Y existen consideraciones de orden moral que obligan al suscrito a someter a la Comisión Gestora el presente Dictamen, para que ésta haciéndolas suyas, pueda adoptar la resolución que estime más justa.

Don Adrián Gual, septuagenario, con más de 20 años de servicio prestados al frente del Instituto del Teatro, con una labor cultural incansable, sería digno de una jubilación. La circunstancia de no ser en la actualidad funcionario provincial, no obstante haber sido depurado sin imposición de sanción de ninguna clase por acuerdo de la Comisión Gestora de fecha 25 de julio del corriente, imposibilita adoptar tal medida.

Sin embargo teniendo en cuenta lo expuesto y el precedente de que esta Corporación concedió a Don Joaquín Pena, funcionario que fue también del Instituto del Teatro, una pensión de 6.000,- ptas anuales en atención a los servicios prestados en el Instituto en el que solo llevaba seis años de servicios efectivos, la Comisión Gestora podría acordar conceder al Sr. Gual, una pensión de 3.000,- ptas. anuales.

En virtud de lo expuesto, el suscrito tiene el honor de someter a la aprobación de la Comisión Gestora de esta Diputación la adopción del siguiente

ACUERDO:

En atención a los méritos contraídos por D. Adrián Gual Queralt, en la dirección del Instituto del Teatro de esta Diputación provincial, cargo que ocupó desde su fundación en el año 1913, hasta el año 1934, y en recompensa a la labor cultural incansable efectuada por dicho Sr., se le concede una pensión anual de 3.000 ptas. Que serán satisfechas con cargo a la Partida 671 del vigente Presupuesto, a partir de 1º de los corrientes.

Barcelona, 15 de julio de 1943

EL DIPUTADO PONENTE DE CULTURA, BELLAS ARTES [Antonio Sala Amat]

4. *Advertiment*¹⁹

Era previst que la publicació d'aquest llibre oferiria dificultats serioses, una vegada

19. L'«Advertiment» és un full manuscrit amb correccions, que havia de precedir el capítol «Per què?» de les *Memòries* de Gual. Tanmateix no va ser inclòs en la publicació pòstuma (GUAL 1960). Formalment diferenciat del text que transcriu, Gual va redactar també, tot encerclant-lo, un altre fragment: «La resta d'aquestes aclaracions, o qui sap si la refeta total d'aquest "a manera de pròleg", el deixo pendent de les circumstàncies que es visquin en el moment de la seva aparició definitiva. D'altra manera no és segur que s'ajustés al sentit de *cap a peus* confidencial del meu llibre, per quant ja, [a] hores d'ara en algun dels seus extrems no s'ajusta a la realitat, doncs del 1929 a 1942 han passat coses.» L'existència, si

que les circumstàncies varen oposar-se a les edicions en català, d'una banda, i, de l'altra a les actuacions del nostre teatre.

No volem ni devem escatir les raons que aconsellaven aquells extrems, als quals ens sotmetíem com requeria, però sí que ens cal aclarir alguns punts del capítol que encapçala l'obra amb el títol de «Per què?», i que el llegidor trobarà una vegada haurà llegit el present advertiment.

Bibliografia²⁰

J. AMAT, B. BRAVO, A. DÍAZ-PLAJA (eds.), *Querido amigo, estimado maestro. Cartas a Guillermo Díaz-Plaja (1929-1984)*, Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres–Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2009.

ANÒNIM, «Adrián Gual», *Destino*, núm. 336, 24-XII-1943, p. 30.

ANUARI DEL CURS 1936-37, Barcelona: Institució del Teatre de la Generalitat de Catalunya, 1938.

A. ARTÍS, *Adrià Gual i la seva obra*, Mèxic D. F.: Col·lecció Catalònia, 1944.

A. BLANCH, «El teatro radiofónico en Barcelona», *Barcelona*, núm. 35, novembre 1957, p. 485-489.

P. BOHIGAS TARRAGÓ, *Memoria del curso 1939-1940 a 1942-1943*, Barcelona: Instituto del Teatro–Diputació provincial de Barcelona, 1944a.

P. BOHIGAS TARRAGÓ, *Memoria del curso 1943-1944*, Barcelona: Instituto del Teatro–Diputació provincial de Barcelona, 1944b.

P. BOHIGAS TARRAGÓ, *Memoria del curso 1944-1945*, Barcelona: Instituto del Teatro–Diputació provincial de Barcelona, 1945.

H. BONNÍN, *Adrià Gual i l'Escola Catalana d'Art Dramàtic (1923-1934)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1976.

J. COCA, E. GALLÉN, A. VÀZQUEZ, *La Generalitat republicana i el teatre (1931-1939). Legislació*, Barcelona: Institut del Teatre, 1982.

F. FOGUET I BOREU, «La Institució del Teatre en vigílies del 19 de juliol de 1936», *Serra d'Or*, núm. 496, abril 2001, p. 80-85.

R. FRANQUET I CALVET, *Ràdio Barcelona, setanta anys d'història, 1924-1994*, Barcelona: Diputació de Barcelona–Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994.

més no, d'aquest segon fragment serveix per constatar que, escrit el 1942, havia d'encapçalar el primer volum de les *Memòries* de Gual (Ms. 1839), segons consta en l'índex final del segon volum (Ms. 1840). Els dos volums són dipositats dins la carpeta 35 del Fons Adrià Gual.

20. Excloc de la relació les referències al Fons Adrià Gual, a la Biblioteca-Arxiu G. Díaz-Plaja i a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, així com les ressenyes anònimes merament informatives de la premsa, que apareixen en el text.

O. GASSOL I BELLET, «El nou Institut del Teatre sota la gestió de Guillermo Díaz-Plaja», dins *De la utopia mediterrània a la realitat provincial. El projecte cultural de la Diputació de Barcelona durant el primer franquisme*, Barcelona: Fundació Carles Pi i Sunyer, 2011, p. 98-107.

G-J. GRAELLS, *L'Institut del Teatre. 1913-1988. Història gràfica*, Barcelona: Diputació de Barcelona–Institut del Teatre, 1990.

A. GUAL, *Mitja vida de teatre. Memòries*, Barcelona: Aedos, 1960.

J. M. LÓPEZ-PICÓ, *Dietari 1929-1959*, Barcelona: Curial–Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

J. RENART, *Diari 1918-1961*, Barcelona: Destino, 1975.

M. SERRAHIMA, *Del passat quan era present, I (1940-1947)*, Barcelona: Edicions 62, 2003.